

ความสำคัญ ที่มา และปัญหา

ภาคเกษตรกรรมเป็นภาคเศรษฐกิจที่สำคัญของประเทศ แม้สัดส่วนของมูลค่ารวมประชาชาติจะลดลงเหลือ 10.95% ที่ตามแต่เป็นภาคที่มีประชากรอยู่ถึง 58% ความแตกต่างของรายได้และค่าจ้างของประชากรนอกและในภาคเกษตรทำให้การจ้างงานนอกภาคเกษตรกลายเป็นแหล่งรายได้สำคัญอีกแหล่งหนึ่งของครัวเรือนเกษตรกรในอันที่จะช่วยเพิ่มรายได้ เป็นแหล่งดูดซับแรงงานส่วนเกิน และเป็นแหล่งเงินทุนสำหรับภาคเกษตร ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการพิสูจน์บทบาทของการจ้างงานนอกเกษตรดังกล่าวนี้

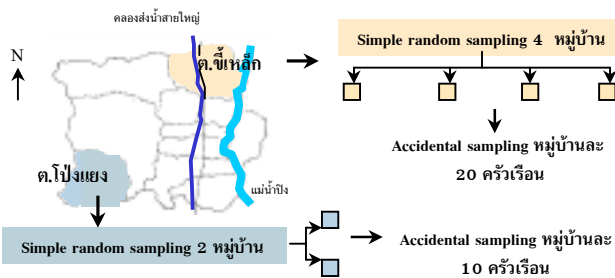
วัตถุประสงค์การศึกษา

- ศึกษากระบวนการตัดสินใจและทัศนคติต่อกิจกรรมนอกภาคเกษตร
- วิเคราะห์ผลผลิตภาพของแรงงานเกษตร
- วิเคราะห์ผลกระทบของกิจกรรมนอกภาคเกษตรต่อการลงทุนเกษตร และสภาพทางสังคม

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

- เลือกอำเภอแม่ริมซึ่งได้รับอิทธิพลจากความเจริญของเมือง แต่มีการเกษตรเป็นหลัก
- เลือกตำบลเพื่อความแตกต่างในลักษณะพืช และโอกาสในการเลือกอาชีพ โดยเลือก

- ชีเหล็ก (ที่ราบลุ่มใกล้เมือง)
- ต.โป่งแยง (ที่สูงไกลเมือง)

โครงสร้างอาชีพของตัวอย่าง

- ครัวเรือนเกษตรกร ทำการเกษตรเพียงอย่างเดียวมี 21% ทำเกษตรและกิจการส่วนตัว 13% เกษตรและรับจ้าง 48% และทำผสมทุกอย่าง 18%
- ทรัพย์สินเกษตรกรมีมูลค่าเฉลี่ย 43,300 บาท/ครัวเรือน ในขณะที่ทรัพย์สินทั้งหมด 357,360 บาท/ครัวเรือน
- ครัวเรือนเกษตรกรอย่างเดียวมีพื้นที่ทำกิน 16.18 ไร่ มากกว่าครัวเรือนที่ทำงานนอกเกษตรด้วย (10.32 ไร่/ครัวเรือน) โดยครัวเรือนประเภทแรกมีที่ดินของตนเอง 89.06% และครัวเรือนประเภทหลังมีที่ดินของตนเอง 65.50%
- พื้นที่ถือครองในตำบลชีเหล็กของครัวเรือนเกษตรกร สูงกว่าในตำบลโป่งแยงเล็กน้อย (2 ไร่) แต่สำหรับครัวเรือนประเภทหลังมีพื้นที่เฉลี่ยเท่ากันทั้ง 2 ตำบล

รายได้ของครัวเรือน

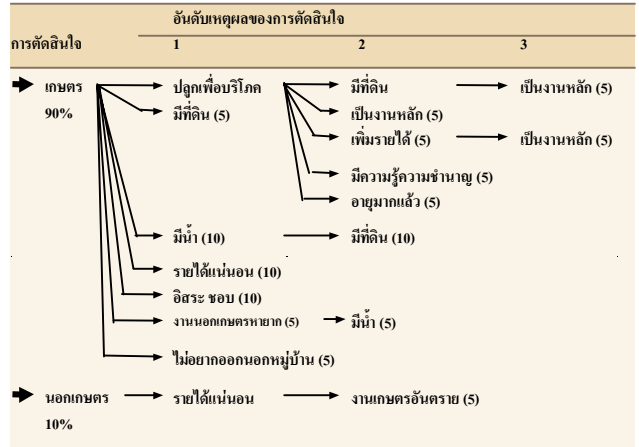
ลักษณะอาชีพของครัวเรือน	บาท/ครัวเรือน		
	ต.ชีเหล็ก	ต.โป่งแยง	รวม
เกษตรกร	216,254.00	46,313.17	171,537.23
เกษตรกรและนอกเกษตร	45,191.07	49,197.42	46,037.48
กิจการส่วนตัว	53,728.75	63,200.00	54,518.02
รับจ้าง	37,680.44	56,961.1	42,853.30
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	53,951.36	16,063.03	47,636.63
รวม	79,403.65	48,476.36	72,530.92

ที่มา : จากการสำรวจ
หมายเหตุ : รายได้ที่ได้รับ (ไม่หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน) = รายได้เงินสดในการผลิตพืช + รายได้เงินสดจากการผลิตสัตว์ + รายได้อื่นๆ

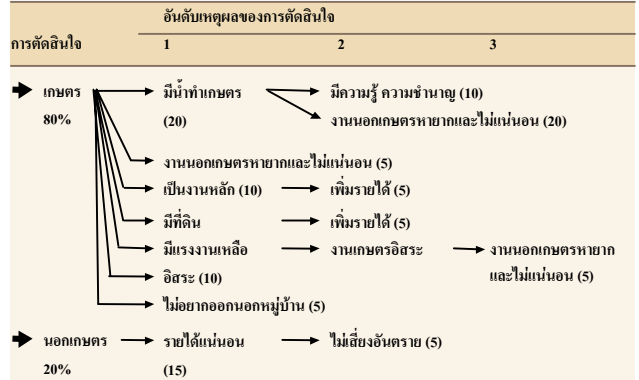
กระบวนการตัดสินใจเลือกกิจกรรมเกษตรของครัวเรือนเกษตรกร

- การตัดสินใจในการทำงานเกษตรและงานนอกเกษตรในฤดูทำนาและหลังฤดูนาแตกต่างกัน แต่เกษตรกรเลือกการทำเกษตรมากกว่า
- ในตำบลโป่งแยง ซึ่งใกล้แหล่งท่องเที่ยวขึ้น สัดส่วนการทำนอกเกษตรในช่วงหลังนาสูงกว่าตำบลชีเหล็ก 14%

กระบวนการตัดสินใจในช่วงฤดูทำนาของเกษตรกรตำบลโป่งแยง

กระบวนการตัดสินใจในช่วงหลังฤดูทำนาของครัวเรือนเกษตรกรตำบลโป่งแยง

ที่มา : จากการสำรวจ
หมายเหตุ : ใน () คือ ร้อยละของกระบวนการตัดสินใจ ณ เหตุผลอันดับสุดท้าย (มีผู้ตอบ ตั้งแต่ 1-5 อันดับ)

ความคิดเห็นต่องานนอกเกษตรและการทำเกษตรในขนาดของครัวเรือนที่ทำงานนอกเกษตร

- เหตุผลที่ทำงานนอกเกษตรที่สำคัญ คือ การเพิ่มรายได้และการมีเวลาว่าง
- เกษตรกร 83% ยังต้องการทำการเกษตรต่อไป เพราะเห็นว่าป็นงานหลัก
- เกษตรกร 15% เท่านั้นที่ต้องการเลิกทำการเกษตรในอนาคต เนื่องจากได้รายได้น้อย

ระบบฟาร์ม

- เกษตรกร ต. ชีเหล็กส่วนใหญ่ปลูกพืช 2 ฤดู คือ ข้าว - พืชหลังนา (42.5%)
- เกษตรกร ต. โป่งแยง ส่วนมากปลูกพืชผักและไม่ดอกตลอดปี
- การลงทุนในไม้ดอกสูงถึง ไร่ละ 47,800 บาท แต่มีผลตอบแทนสูงใน ต. โป่งแยง แต่ขาดทุนใน ต. ชีเหล็ก

ต้นทุนและผลตอบแทนการผลิตพืชปีการเพาะปลูก 2539/40

รายการ	ข้าว		อ้อยเหลือง		ไม่ดอก	
	ต.ซีเหล็ก	ต.โป่งแยง	ต.ซีเหล็ก	ต.ซีเหล็ก	ต.โป่งแยง	ต.โป่งแยง
จำนวนคร้วเรือน	70	5	70	3	10	
ต้นทุนปัจจัยการผลิต	266.96	423.66	667.80	21,129.17	40,289.58	
มูลค่าเมล็ดพันธุ์	43.44	67.14	275.52	12,555.56	31,326.67	
มูลค่าปุ๋ยเคมี	0.15	0.00	0.64	88.89	1,742.27	
มูลค่าปุ๋ยคอก	140.80	222.94	140.11	2,930.56	3,161.20	
มูลค่าสารเคมี	82.56	133.57	251.53	5,554.17	4,059.45	
ต้นทุนเครื่องจักรขั้นเตรียมดิน	277.55	0.00	143.28	200.00	0.00	
ต้นทุนเครื่องจักรขั้นตัดแต่ง	28.58	0.00	93.10	0.00	0.00	
ต้นทุนการขนส่ง	44.58	54.43	18.02	0.00	0.00	
ต้นทุนอื่น ๆ	237.04	123.14	89.03	11,267.35	5,191.71	
ต้นทุนแรงงานจ้าง	681.28	0.00	735.39	9,993.33	2,416.27	
ต้นทุนการผลิตทั้งหมด	1,533.13	601.23	1,745.17	42,589.85	47,897.56	
มูลค่าผลผลิตทั้งหมด	3,270.35	1,642.86	2,952.53	42,265.83	80,960.12	
มูลค่าผลผลิตที่ให้อู้อิน	374.03	17.14	0.00	0.00	0.00	
ผลตอบแทน ¹	1,360.35	1,024.49	1,205.92	-324.02	33,062.56	
ต้นทุนแรงงานครัวเรือนชาย (นค่าจ้างเงา)	264.50	655.01	288.04	6,007.60	13,364.83	
ต้นทุนแรงงานครัวเรือนหญิง (นค่าจ้างเงา)	93.41	263.87	122.48	4,303.33	7,292.11	
ผลตอบแทนทั้งหมด ²	1,002.04	105.61	805.40	-10,634.95	12,405.61	
จำนวนแรงงานทั้งหมด (วัน-งาน/ไร่)	16.84	20.65	13.72	320.84	337.35	
จำนวนแรงงานครัวเรือนชาย	3.64	8.45	3.68	61.61	135.45	
จำนวนแรงงานครัวเรือนหญิง	1.24	5.43	1.48	68.27	173.76	
จำนวนแรงงานจ้างชาย	2.69	0.00	2.58	51.82	10.00	
จำนวนแรงงานจ้างหญิง	2.68	0.00	3.42	139.14	12.65	
จำนวนแรงงานแลกเปลี่ยนชาย	3.51	2.37	1.24	0.00	1.15	
จำนวนแรงงานแลกเปลี่ยนหญิง	3.09	4.40	1.32	0.00	4.35	

ที่มา : คำนวณจากข้อมูลจากการสำรวจและผลการวิเคราะห์รายได้สูง

หมายเหตุ : 1/ ไม่หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน

2/ หักต้นทุนแรงงานครัวเรือน

ประเภทงานนอกเกษตรและรายได้

- งานสำคัญ คือ งานรับจ้างทั่วไป (53.68/194 = 0.28%)
 - งานช่าง 15%
 - ก่อสร้าง 14%
 - ค้าขาย 9%

ครัวเรือนหนึ่ง ๆ อาจมีงานนอกเกษตรหลายอย่างร่วมกัน

- ผลตอบแทนเฉลี่ยจากงานนอกเกษตรของเกษตรกรชายสูงกว่าของเกษตรกรหญิง
- กิจการส่วนตัวให้ผลตอบแทนสูงกว่างานรับจ้างอื่น ๆ

ผลตอบแทนเฉลี่ยจากการทำงานนอกเกษตรของเกษตรกร

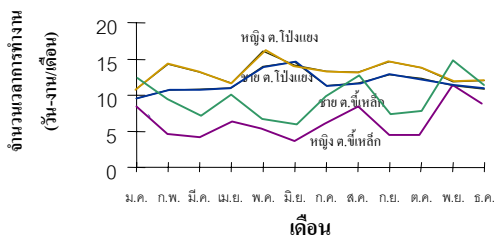
ลักษณะงาน	เกษตรกรชาย			เกษตรกรหญิง			รวม
	ต.ซีเหล็ก (n=56)	ต.โป่งแยง (n=14)	รวม (n=70)	ต.ซีเหล็ก (n=57)	ต.โป่งแยง (n=9)	รวม (n=66)	
กิจการส่วนตัว	281	299	284	211	100	203	242
รับจ้าง	216	169	205	130	94	124	168
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	196	120	185	205	98	196	191
รวม	227	184	218	162	95	153	186

ที่มา : จากการสำรวจ

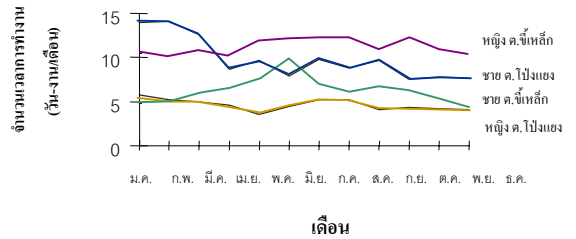
การใช้แรงงาน

- การใช้เวลาในงานเกษตรและนอกเกษตรใกล้เคียงกัน
- เกษตรกรใน ต. โป่งแยงใช้เวลาทำงานเกษตรมากกว่าเกษตรกรใน ต. ซีเหล็ก
- เกษตรกรหญิงใช้เวลาทำงานรวม (326 วัน/ปี) มากกว่าชาย (230 วัน/ปี)

รูปแบบการใช้เวลาในกิจกรรมเกษตรของเกษตรกร

รูปแบบการใช้เวลาในกิจกรรมนอกเกษตรของเกษตรกร

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อมูลค่าการผลิตพืช

- แรงงานครอบครัวชาย พื้นที่ผลิต และมูลค่าปัจจัยการผลิตมีความสำคัญต่อมูลค่าผลผลิตรวมของไร่นา
- แต่แรงงานครอบครัวหญิง ไม่มีอิทธิพลต่อมูลค่าผลผลิตรวมอย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อมูลค่าการผลิตพืชของครัวเรือน

ปัจจัย	สัมประสิทธิ์	SE	T
constant	4.41960	.7098	6.227***
$\ln F_m$.204469	.8959E-01	2.282**
$\ln F_f$.113161	.7919E-01	1.429
$\ln ALL$.482561	.7603E-01	6.347***
$\ln AREA$.179133	.7972E-01	2.247**
D_n	.529470E-01	.2146	.247

F-Statistic (3, 91) = 30.05932 ***

R Squared = 62.80%

Adjusted R Square = 60.72%

Standard Error = 0.55318

เมื่อ Y แสดงมูลค่าของผลผลิตพืชทั้งหมดของครัวเรือนเหนือต้นทุนแรงงานจ้างทั้งหมด หรือ เรียกสั้นว่าผลตอบแทนสุทธิ (บาท)

F_m คือจำนวนแรงงานครัวเรือนชายทั้งหมด (วัน-งาน)

F_f คือจำนวนแรงงานครัวเรือนหญิงทั้งหมด (วัน-งาน)

ALL คือมูลค่าปัจจัยการผลิตทั้งหมด (เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย และสารเคมี) (บาท)

$AREA$ คือจำนวนพื้นที่เพาะปลูก (ไร่)

D_n คือพื้นที่ศึกษา โดย 1 = ตำบลซีเหล็ก 0 = ตำบลโป่งแยง

หมายเหตุ : *** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 99%

** มีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 95%

- ผลิตภาพแรงงาน (ค่าจ้างเงา) ของเกษตรกรชายและหญิงในสองตำบลมีความแตกต่างกัน
- เกษตรกรผู้ทำงานเกษตรอย่างเดียวมีผลิตภาพแรงงาน (85-98 บาท/วัน) ต่ำกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรและนอกเกษตรรวมกันมาก (102-130 บาท/วัน)
- เกษตรกรหญิงใน ต. โป่งแยง ทำงานมากกว่าวันที่สุด และมีผลิตภาพแรงงานต่ำสุด (50 บาท/วัน)

ผลิตภาพแรงงานของเกษตรกรคู่สามี-ภรรยา

ลักษณะการทำงาน	เกษตรกรผู้เป็นสามี			เกษตรกรผู้เป็นภรรยา		
	ต.ซีเหล็ก	ต.โป่งแยง	รวม	ต.ซีเหล็ก	ต.โป่งแยง	รวม
เกษตร	102.24	85.66	98.41	105.30	53.75	85.04
เกษตรและนอกเกษตร	128.96	131.56	129.55	111.18	60.16	102.83
กิจการส่วนตัว	99.94	71.01	95.49	162.84	53.72	151.93
รับจ้าง	150.60	145.80	149.40	101.20	64.84	93.93
กิจการส่วนตัวและรับจ้าง	63.10	95.95	67.79	90.56	33.86	84.89
รวม	121.32	117.79	120.54	109.59	56.62	96.83

ที่มา : คำนวณจากผลการวิเคราะห์

ผลกระทบของการทำงานนอกเกษตร

- เวลาทำงานเกษตรและเวลาทำงานนอกเกษตรมีความสัมพันธ์กันในทางตรงข้ามอย่างสำคัญ
- การทำงานเกษตรของสามีและภรรยา มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในทางตรงข้าม
- รายได้จากนอกเกษตรนำไปลงทุนในภาคเกษตรเพียง 12% เป็นค่าใช้จ่ายในบ้าน 55% และใช้ในการศึกษาของบุตร 15%
- ทุกครัวเรือนเคยมีประสบการณ์ทำงานนอกเกษตร 5-20 ปี ดังนั้นการทำงานนอกเกษตร จึงมีผลต่อการเกษตรน้อยมาก ทั้งในด้านระบบฟาร์มเทคโนโลยี และระดับการใช้ปัจจัยการผลิต
- การทำงานนอกเกษตรมีผลในบางสังคม เศรษฐกิจ และการศึกษาของบุตรหลานและสุขอนามัยที่ดีขึ้น
- ครัวเรือนเกษตร ซึ่งมีที่ทำกินน้อยต้องอาศัยรายได้จากภาคเกษตรจุนเจือครอบครัว เพราะพื้นที่ทำกินน้อยกว่าครัวเรือนที่ทำเกษตรเพียงอย่างเดียว

ผลกระทบจากการทำงานนอกเกษตรของเกษตรกรผู้ทำงานนอกเกษตรในปัจจุบัน

ผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกร	ต.ยี่เหล็ก		ต.โป่งแยง			รวมและรับจ้าง
	รับจ้างตัว (n=36)	รับจ้างตัว (n=16)	รับจ้างตัว (n=1)	รับจ้างตัว (n=11)	รับจ้างตัว (n=3)	
ระบบการผลิต						
ไม่เปลี่ยนระบบ	12	33	12	1	9	69
ลดพื้นที่การผลิต	0	1	3	0	2	7
เปลี่ยนชนิดพืชหรือสัตว์	0	2	1	0	0	3
การจัดการ และ การใช้ปัจจัยการผลิต						
เมล็ดพันธุ์	1	1	0	0	1	3
ปุ๋ย	1	0	0	0	0	1
ยาฆ่าแมลง	1	0	0	0	0	1
วิธีเตรียมดิน	1	0	0	0	0	1
การดูแล	1	3	1	0	1	6
การเก็บเกี่ยว	1	1	0	0	0	2
การทำงานของเกษตรกรที่เหลือเพิ่มขึ้น	1	5	2	0	3	11
อื่นๆ						
สังคม						
ดีขึ้น	8	25	8	0	6	48
ลดลง	1	1	0	0	0	2
เศรษฐกิจ						
ดีขึ้น	12	24	11	0	8	56
ลดลง	0	0	1	0	0	1
การศึกษานานาชาติ	6	16	9	0	7	40
สุขอนามัย						
ดีขึ้น	5	4	8	0	1	20
ลดลง	1	5	1	0	2	9

ที่มา : จากการสำรวจ
หมายเหตุ : ตอบได้นานกว่า 1 คำตอบ

คณะวิจัย : รศ. ดร. อารี วิบูลย์พงศ์ ดร. ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ ประทานทิพย์ ภิระมล

แหล่งทุน : ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร